

УДК 338.4

*В. І. Ткачук,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*V. Tkachuk,
Ph.D., professor, head of the department economics of enterprise, Zhytomir National
Agroecological University, Zhytomir*

THE EFFICIENCY OF ORGANIC PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті наведено визначення категорії органічної продукції. Проаналізовано базові принципи організації органічного виробництва. Наведено переваги впровадження органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Проаналізовано виробництво органічної продукції у країнах Європи. Розкрито особливості органічного виробництва в Україні та ідентифіковано стримуючі чинники його розвитку. Розроблено пропозиції щодо ефективного виробництва органічної продукції в Україні.

The article contains definitions of the category of organic products. Basic principles of organic production are analyzed. Advantages of implementing organic production in farms are followed. Organic production in Europe is analyzed. The author reveals features for organic production in Ukraine. Factors constraining of organic production development are identified. Proposals for effective production of organic products in Ukraine are developed.

Ключові слова: *органічна продукція, органічне виробництво, принципи виробництва, переваги органічних продуктів, проблеми розвитку, стратегічні пріоритети.*

Keywords: *organic products, organic production, principles of production, organic food benefits, problems of development, strategic priorities.*

Постановка проблеми. Інтенсивна хімізація землеробства призвела до низки негативних явищ, пов'язаних з розвитком ерозійних процесів, погіршення ґрунтової структури, забруднення ґрунтів, водойм та сільськогосподарської продукції агрохімікатами, що позначилося на її якості. Поряд з екологічними проблемами домінуючим є питання забезпечення населення доброякісними продуктами харчування. На сучасному етапі розвитку землеробства та рівня продовольчої безпеки значної актуалізації набувають новітні розробки в галузі альтернативного сільського господарства, збереження природних ресурсів і в першу чергу, основного засобу виробництва – землі. У той же час незаповнена місткість ринку органічної продукції та майже необмежений потенціал для розвитку екологічного виробництва створюють всі необхідні передумови для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. У зв'язку з цим актуальною є розробка питань, пов'язаних з ефективністю виробництва органічної продукції сільського господарства та обґрунтуванням механізму переходу сільськогосподарських товаровиробників на органічні методи господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність обраної тематики підтверджує зацікавленість нею науковців різних галузей економіки. Серед вітчизняних дослідників відомими є праці Артиша В. І., Бородачевої Н. В., Варченко О. М., Вовк В. І., Гармашова В.В., Чайки Т. О., Дудар Т. О., Зайчук Т. О., Кобець М. І., Рудницької О. В., Кривова В. М., Шишки І. Б. тощо. Незважаючи на значну кількість публікацій, нині залишаються дискусійними питання щодо стратегічних напрямів розвитку органічного виробництва в нашій державі, що зумовили вибір теми та мету дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо ефективного виробництва та розвитку органічної продукції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Нині розвиток органічного аграрного виробництва на державному рівні в нашій країні регулюється Конституцією України, Земельним кодексом України, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища». Особливого значення набув Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який набрав чинності 10 січня 2014 р., згідно якого, органічна продукція ідентифікується як продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва, а виробництво органічної продукції (сировини) визначається як виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [4]. Таке виробництво вважається органічним лише після отримання сертифіката на виробництво продукції згідно з правилами органічного виробництва.

Перехід від традиційного до органічного виробництва передбачає імплементацію нових правил та методів у сфері безпечності та якості харчових продуктів. На рис. 1 наведено базові принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції в Україні.

Рис. 1. Принципи запровадження виробництва органічної продукції

Прерогативою органічної продукції є повна відмова під час такого виробництва від застосування синтетичних мінеральних добрив, консервантів, штучних барвників, стимуляторів росту, хімічних засобів захисту, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку тощо. Забороняється також використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів покращення ґрунту, насіння, вегетативного походження садивного матеріалу, мікроорганізмів і тварин тощо. Забороняється використання іонізуючого випромінювання для обробки органічної сировини або кормів. Гідропонне виробництво в органічному виробництві заборонено також. Виробництво здійснюється виключно з органічної сировини, що відповідає вимогам Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Лише в деяких випадках за згодою центрального органу виконавчої влади дозволяється під час виробництва органічної продукції використовувати традиційну продукцію (продукція, виготовлена за загальноприйнятими технологіями виробництва, де можна використовувати будь-які хімічні засоби захисту, синтетичні мінеральні добрива, консерванти, штучні барвники, стимулятори росту, гормони, антибіотики, ароматизатори, стабілізатори,

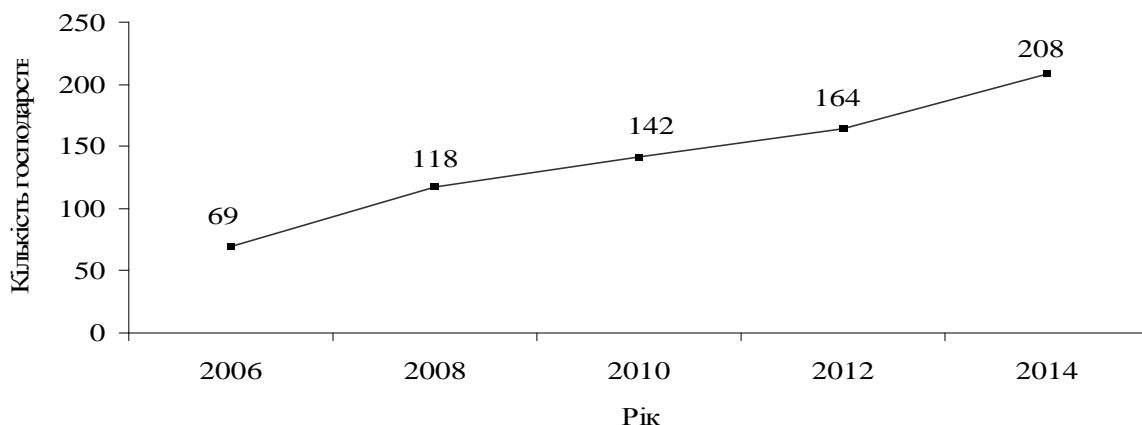
підсилювачі смаку тощо) та засоби захисту рослин, добрива та поліпшувачі ґрунту, неорганічні кормові матеріали рослинного, тваринного та мінерального походження, кормові чи технологічні добавки, продукти для очищення та дезінфекції водоймищ, кліток, споруд та установок виробництва продукції тваринництва та рослинництва, включаючи об'єкти для зберігання такої продукції. В таких випадках сертифікат видається лише при умові, що не менше 90 % інгредієнтів переробленої сільськогосподарської продукції є органічними.

Запорукою ефективного ведення органічного землеробства та виробництва органічної продукції також є ідентифікація придатності земель для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Їх оцінка здійснюється органом сертифікації за висновком відповідних наукових установ, науково-дослідних інститутів, лабораторій якості та безпеки продукції відповідно до закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини».

Перевагами органічного виробництва є збереження природного середовища в процесі виробництва, покращення структури ґрунту, що сприяє підвищенню його родючості. Органічні продукти за рахунок мінімізації хімічних речовин містять більше поживних речовин, мінералів та вітамінів. Крім того, органічне виробництво має ряд еколого-економічних переваг, оскільки забезпечення населення якісними та безпечними органічними продуктами харчування сприяє покращенню здоров'я нації та підвищує рівень продовольчої безпеки держави. Органічні методи господарювання сприяють ресурсозбереженню та зменшенню енергоємності сільськогосподарського виробництва, таким чином, підвищують конкурентоспроможність товаровиробників на міжнародних та внутрішніх ринках. Значний попит на органічну продукцію дає можливість суб'єктам господарювання збувати вироблену продукцію за преміальну ціну та збільшити власні доходи.

Наявність переваг зумовлює стрімкий розвиток виробництва органічної продукції. В світі вже використовуються під органічне сільське господарство великі площі: у Європі – 5,1 млн га, у Північній Америці – 1,5 млн га, у Латинській Америці – 4,7 млн га, а в Австралії – цілих 10,6 млн га. В Європі частка земель, переведених на органічне землеробство, значно зросла за останні роки, чому сприяла започаткована в 1993 році спільна політика ЄС щодо підтримки фермерів у перші роки після переходу від звичайного до органічного агровиробництва: середній показник у країнах ЄС досяг близько 4%, в Австрії та Італії він сягнув 8%, а в Швеції, яка є європейським лідером, – майже 12%. У Швейцарії частка таких земель також є однією з найбільших – понад 10%. Ці країни активно вживають заходи для розвитку та підтримки цього напряму сільськогосподарського виробництва, що пов'язано зі зростанням рівня продовольчих потреб населення та усвідомлення людством погіршення навколишнього природного середовища, спричиненого інтенсифікацією сільського господарства [7].

В Україні є всі передумови для розвитку органічного виробництва – сприятливі природно-кліматичні умови, родючі ґрунти, низький рівень використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин, значний ринок потенційних споживачів, а також позитивний досвід вітчизняних підприємств. Розвитком органічного руху в Україні займаються Федерація органічного руху України, Асоціація «Чиста Флора», Об'єднання «Полтава-органік», Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва «Натурпродукт» та багато інших організацій. Однак, органічне виробництво в Україні розвивається повільно (рис. 2).

Рис. 2. Розвиток органічного виробництва в Україні

Офіційні статистичні огляди IFOAM стверджують, що якщо у 2006 р. в Україні було зареєстровано 69 господарств, які виробляють органічну продукцію, то в 2014 р. їх вже нараховувалось 208. Зокрема, в Житомирській області кількість органічних операторів налічується 9 (8 з них є виробниками сільськогосподарської органічної продукції), що складає 4,3 % від загальної сукупності органічних

господарств по Україні. Найбільша їх кількість припадає на Київську область – 35 (16) та Херсонську – 25 (19) господарств. Українські сертифіковані органічні господарства мають різний розмір – від кількох гектарів (як і в більшості країн Європи) до понад десяти тисяч гектарів ріллі.

Стримуючим чинником розвитку органічного виробництва є недосконале інституційне забезпечення щодо органічного сектору, відсутність державної фінансової підтримки, низький рівень обізнаності населення і виробників щодо специфіки органічної продукції та органічного землеробства, переважання експорту органічної сировини, недостатню кількість лабораторій для підтвердження якості органічної продукції, відсутність розроблених та затверджених правил та стандартів в Україні. Нині продукція сертифікується відповідно до норм та стандартів ЄС. На українському ринку працює 14 сертифікаційних організацій, сертифікована якими органічна продукція може безперешкодно експортуватися з України до Європейського Союзу, однак лише одна з них є українською – «Organic Standard». Зазначена організація заснована у 2007 р. у рамках швейцарсько-українського проекту «Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні», основною діяльністю якої є інспекція та сертифікація органічного виробництва рослинництва, тваринництва, заготівлі дикорослих продуктів, бджільництва, аквакультур, добрив та їх експорт-імпорт.

За результатами досліджень розроблено інструментарій для подальшого розвитку органічного виробництва, що розглядається крізь призму комплексного підходу в контексті нормативно-правового, соціального, інформаційного та виробничого аспектах, реалізація якого, в підсумку, забезпечить сталий розвиток сільського господарства (рис. 3).

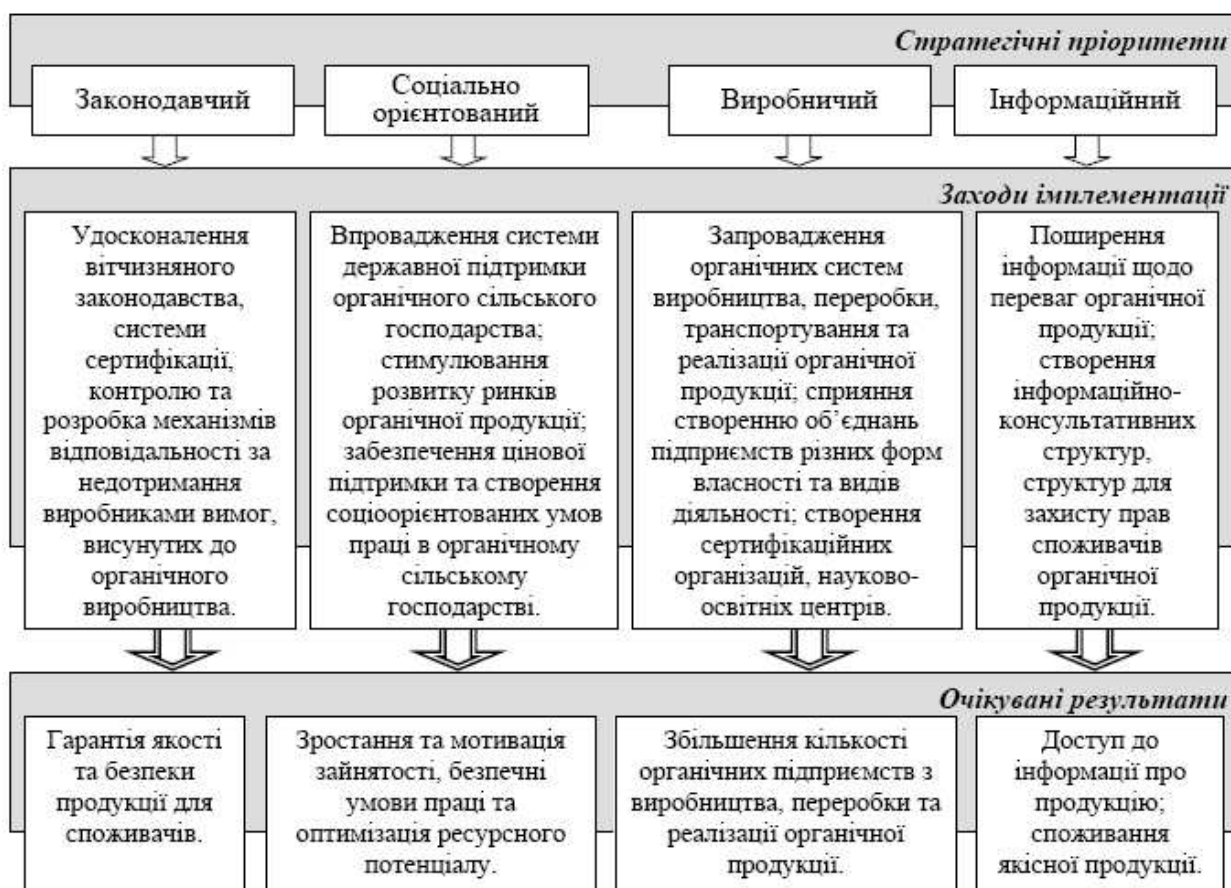

Рис. 3. Стратегічні пріоритети виробництва органічної продукції

В якості стратегічних орієнтирів вбачається створити досконале вітчизняне законодавство та системи сертифікації, що відповідатиме світовим стандартам та дасть можливість гарантувати якість і безпеку споживачам органічної продукції. Необхідно запровадити систему державної підтримки господарств, що трансформують власне виробництво та знаходяться на перехідному етапі, що допоможе оптимізувати ресурсний потенціал підприємства. Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що без організації ринку органічної продукції неможливе розповсюдження органічного землеробства, тому варто підтримувати та стимулювати його розвиток, сприяти поширенню інформації про переваги органічної продукції, створювати відповідні інформаційно-консультативні структури з питань захисту прав споживачів органічної продукції, науково-освітні центри тощо. Усе це сприятиме збільшенню кількості органічних підприємств та зростанню зайнятості населення країни. Крім того, активізація органічного виробництва

дасть можливість покращити біологічну активність ґрунту, відновити баланс поживних речовин і, як результат, підвищити урожайність сільськогосподарських культур та збільшити доходи товаровиробників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту та споживання на внутрішньому і міжнародному ринках. Прискореному розвитку органічного виробництва в нашій країні перешкоджають недосконале нормативно-правове забезпечення, відсутність фінансової підтримки держави, низький рівень поінформованості споживачів і виробників щодо органічної продукції та органічного землеробства, недостатню кількість лабораторій для підтвердження якості органічної продукції, відсутність розроблених та затверджених правил та стандартів. Однак, органічне землеробство в Україні є перспективною сферою діяльності вітчизняних сільськогосподарських виробників. Для подальшого розвитку органічного виробництва в Україні необхідно збільшити площі для органічної продукції за рахунок використання не забруднених агрохімікатами угідь, створити умови для належного стимулювання сільськогосподарських виробників, зниження ризиків ведення органічного виробництва, відпрацювати систему державної сертифікації органічної продукції, забезпечити чіткий державний контроль за якістю органічного продовольства, сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної органічної продукції на міжнародному та національному ринках. Розвиток органічного сільського господарства сприятиме покращенню економічного, соціального та екологічного стану в Україні, комплексному розвитку сільської місцевості та поліпшенню здоров'я населення країни.

Література.

1. Артиш В. І. Розвиток світового ринку органічної продукції / В. І. Артиш // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 113–116.
2. Вовк В.І. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє // Матеріали Міжнародного семінару «Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу». – Львів, 2004. – С. 3.
3. Гармашов В.В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В.В. Гармашов, О.В. Фомічова // Вісн. аграрн. науки – 2010. – №7. – С. 11–16.
4. Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
5. Органік Бізнес-довідник України [Електронний ресурс] / Н. Прокопчук, Т. Зігг, Ю. Власюк. – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>.
6. Органік в Україні [Електронний ресурс] / Федерація органічного руху України. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/>.
7. Пояснювальна записка до ЗУ «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс] / Ю. А. Кармазін – Режим доступу: http://www.zakonoproekt.org.ua/viewhtm.aspx?hn=Pojasnjuvaljna_zapyska_13_01_20127.
8. Шишка І. Б. Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні / І.Б. Шишка // Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development. – 2012. – № 2–12. – С. 86–93.

References.

1. Artysh, V.I. (2010), “The development of world market of organic products”, *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 113–116.
2. Vovk, V.I. (2004), “Certification of organic farming in Ukraine: current state, prospects and strategy for the future”, *Materialy Mizhnarodnogo seminaru* [Materials of the International seminar], *Organichni produkty harchuvannja. Suchasni tendencii vyrobnytstva i marketyngu* [Organic food. Modern trends of production and marketing], L'viv, Ukraine, pp. 3.
3. Garmashov, V.V. and Fomichova, O.V. (2010), “The issue of organic agricultural production in Ukraine”, *Visn. agrarn. nauky*, vol. 7, pp. 11–16.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine “On production and turnover of organic agricultural products and raw materials”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (Accessed 10 January 2014).
5. Prokopchuk, N. (2014), “Organic Business directory of Ukraine”, [Online], available at: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>.
6. Federation of organic movement of Ukraine (2013), “Organic in Ukraine”, available at: <http://organic.com.ua/>.
7. Explanatory note to the law of Ukraine, “On production and turnover of organic agricultural products and raw materials”, available at: http://www.zakonoproekt.org.ua/viewhtm.aspx?hn=Pojasnjuvaljna_zapyska_13_01_20127.
8. Shyshka, I.B. (2012), “The production of environmentally friendly agricultural products in Ukraine”, *Vyrobnytstvo ekolohichno chystoi produktsii silskoho hospodarstva v Ukraini*, vol. 2 no. 12. pp. 86–93.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2015 р.